

Włodzimierz Kamiński

Polityka gospodarcza i społeczna państwa a polityka regionalna

(konferencja międzynarodowa — Supraśl, 13–14 czerwca 1994 r.)

W dniach 13–14 czerwca 1994 roku odbyła się w Supraślu, woj. białostockie, interesująca konferencja naukowa na temat polityki gospodarczej i społecznej państwa oraz polityki regionalnej.

Konferencja zorganizowana była przez Wydział Ekonomiczny Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku oraz Katedrę Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, sponsorem jej zaś była Niemiecka Fundacja im. Friedricha Naumanna, Oddział w Budapeszcie.

W czasie konferencji, w której wzięło udział ok. 100 uczestników, wygłoszono i przedyskutowano 25 referatów, zgrupowanych w dwóch sekcjach:

- Sekcja I: "Regionalna polityka gospodarcza w warunkach wprowadzania gospodarki rynkowej (13 referatów),
- Sekcja II: "Regionalna polityka rolna w warunkach gospodarki rynkowej" (12 referatów).

Pełen wykaz referatów podaje się w załączeniu. W nawiązaniu do profilu "Postępów Nauk Rolniczych" — omawia się i charakteryzuje treść tylko 12 referatów Sekcji II (Rolniczej), choć i wiele referatów Sekcji I zasługuje na uwagę i zainteresowanie.

J. Gajewski

Regionalizacja polityki agrarnej państwa (na przykładzie północno-wschodniego regionu Polski)

Referat ten, stanowiący główne wprowadzenie do całej konferencji w Supraślu i do jej Sekcji II, został opracowany przez autora na podstawie pracy zbiorowej pod jego redakcją pt. "Polityka agrarna państwa a rolnicza polityka regionalna", Wydawnictwo Klubu Studentów Wydziału Ekonomicznego Filii Uniwersytetu Warszawskiego, Białystok, 1994, 236 stron. Z uwagi na podstawowe znaczenie tej problematyki, poniżej — w sposób z konieczności syntetyczny — charakteryzuje się zarówno ww. referat, jak i wspomnianą pracę zbiorową (syntezę). W referacie i w syntezie autor omówił wzajemne związki polityki agrarnej państwa i rolniczej polityki regionalnej. Uważa on, że kierunki rozwoju wsi i rolnictwa muszą być kreowane przez politykę agrarną państwa, na tyle szeroko i w sposób na tyle ogólny, żeby zawierały możliwie wszystkie sytuacje, pojawiające się w rolnictwie i gospodarce żywnościowej naszego kraju. Natomiast regionalizacja powinna polegać na odpowiednim do warunków regionalnych wykorzystaniu, niekiedy wzbogacaniu i stymulowaniu tak ogólnie sformułowanych zadań, które znajdują się w dokumentach określających politykę agrarną państwa. Inaczej będą one realizowane np. na Białostocczyźnie, a inaczej w Poznańskim, ze względu na warunki i problemy występujące w tych regionach.

Tak więc polityka agrarna państwa powinna ustalać — regionalnie — główne kierunki rozwoju wsi i rolnictwa, działanie zaś władz regionalnych powinno powodować, że zewnętrzne warunki oddziałujące na rolnicze jednostki gospodarcze będą ustalane w sposób najkorzystniejszy dla producentów rolniczych. Właśnie w ten sposób będzie można pomóc tym jednostkom w dostosowaniu się do realizacji centralnie ustalonych celów i zadań ogólnej polityki gospodarczej, w realizacji której powinna być jednak coraz szerzej uwzględniana specyfika regionalna naszego kraju.

Rolnicza polityka regionalna nie jest bowiem niczym innym, jak tylko określonym zespołem działań, które umożliwiają dostosowanie się, wzbogacanie lub weryfikowanie polityki rozwoju gospodarczego kraju w aspekcie całej złożoności i różnorodności rozpatrywanego regionu.

Następnie autor przedstawił i przeanalizował:

- podstawowe założenia polityki agrarnej państwa (m.in. z zakresu gospodarki ziemią, siły roboczej na wsi, stosunków własnościowych i prywatyzacji gospodarki, infrastruktury obszarów wiejskich, restrukturyzacji otoczenia rolnictwa, cen rolnych i handlu zagranicznego żywnością);
- aktualną sytuację społeczno-gospodarczą wsi i rolnictwa regionu północno-wschodniego (m.in. w dziedzinie procesów demograficznych, potrzeb wielofunkcyjnego rozwoju wsi, rozbudowy i modernizacji infrastruktury wsi, prywatyzacji gospodarki oraz przeciwdziałania bezrobociu);

— podstawowe kierunki zmian we wsi i rolnictwie, występujące w polityce rolnej regionu północno-wschodniego po 1989 roku (zmiany te w rolnictwie regionu dotyczą m.in. dostosowywania się gospodarstw rolniczych do warunków kryzysowych lat dziewięćdziesiątych, sytuacji chłopskich gospodarstw zarówno wielkoobszarowych, jak też dwuzawodowych, agroturystycznych oraz gospodarstw zintegrowanych i ekologicznych, problemu prywatyzacji gruntów rolnych skarbu państwa itp; natomiast wśród kierunków dotyczących zmian w otoczeniu rolnictwa autor przeanalizował m.in. problematykę agroturystyki, lecznictwa klimatyczno-krajobrazowego, łowiectwa, przetwórstwa rolno-spożywczego, obsługi produkcyjnej rolnictwa, drobnego przemysłu, rzemiosła, handlu, transportu i usług).

Jak dotychczas w regionie północno-wschodniej Polski nie obserwuje się jednak zbytnej ekspansji przedsiębiorczości na terenach wiejskich. Zasadniczą barierą jest tu brak poczucia odpowiedzialności za los własny i swojej rodziny oraz nieumiejętność myślenia ekonomicznego i brak umiejętności samodzielnego działania.

W konkluzji przeprowadzonych badań autor uważa więc, że — w pierwszej kolejności — niezbędna dla rozwoju obszarów wiejskich regionu jest właściwa gospodarcza aktywizacja społeczności regionalnej, lokalnej i samorządowej, natomiast państwo powinno popierać inicjatywę regionalną i lokalną, ale nie może jej ani dekretować, ani zastępować.

B. Klepacki, A. Grontkowska **Organizacja gospodarstw położonych na glebach lekkich w woj. białostockim**

Poprawna organizacja gospodarstw rolnych położonych na glebach lekkich decyduje o sytuacji ekonomicznej rolnictwa białostockiego. Dla tego województwa gospodarowanie w skrajnie niekorzystnych warunkach glebowych (jak też klimatycznych) jest typowe, gleby lekkie (V i VI klasy bonifikacyjnej) stanowią bowiem 46,1% gruntów ornych i 54,8% trwałych użytków zielonych województwa. Ponadto gleby klasy IV zajmują odpowiednio 47,1% i 41,8%. Występuje przy tym znaczne zróżnicowanie jakości gleb pomiędzy poszczególnymi gminami; są wśród nich takie, w których udział gleb klasy V i VI wynosi powyżej 80% (trzy gminy), ale są również i takie, w których nie przekracza 20% (dwie gminy na południu województwa).

Badania przeprowadzono w 73 gospodarstwach rolnych położonych we wschodniej części woj. białostockiego (w której dominują gleby słabe), przy czym nie była to grupa reprezentatywna dla ogółu; chodziło bowiem o rozpoznanie organizacji i wyników ekonomicznych tych gospodarstw, które mimo skrajnie niekorzystnych warunków przyrodniczych osiągały relatywnie najwyższe efekty.

Wnioski z tych badań były m.in. następujące:

- 1) rolnicy nie wykorzystywali pełnego asortymentu roślin możliwych do uprawy na glebach lekkich, a sięgający 80% udział zbóż w strukturze zasiewów uniemożliwiał stosowanie poprawnego zmianowania;
- 2) szczególną rolę w gospodarowaniu na glebach lekkich odgrywa produkcja zwierzęca, umożliwia ona bowiem utrzymanie żyzności gleby oraz może decydować o sytuacji ekonomicznej gospodarstwa;
- 3) powiązanie poziomu dochodu rolniczego z obszarem gospodarstwa ma szczególne znaczenie w przypadku gleb lekkich, gdzie wydajność na jednostkę powierzchni jest relatywnie niska. W związku z tym powierzchnia gospodarstwa na glebach lekkich powinna wynosić minimum 30 ha, jednak przy racjonalnej gospodarce, z zastosowaniem inwestycji restytucyjnych, granica ta przesuwa się do ok. 100 ha UR.

Powiększanie obszarów gospodarstw położonych na glebach lekkich powinno być zatem jednym z ważnych celów polityki rolnej uwzględniającej różne aspekty regionalne.

Z. Koziół

Regionalne zróżnicowanie wyników produkcyjnych i ekonomicznych w gospodarstwach chłopskich

Na regionalne zróżnicowane działalności gospodarstw chłopskich mają m.in. wpływ naturalne warunki produkcji, zasobność regionów w podstawowe czynniki produkcji i wynikający stąd poziom nakładów, stan wyposażenia w infrastrukturę gospodarczą i społeczną, historyczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa, struktura agrarna, tradycje i ogólny poziom rozwoju kultury rolnej.

W referacie omówiono zmiany, jakie zaszły w wybranych gospodarstwach chłopskich w latach 1987–1992, położonych w kilku makroregionach (wyodrębnionych przez J. Kostrowickiego), a mianowicie:

- zróżnicowanie wyników produkcyjnych i dochodów,
- zmiany w poziomie i strukturze produkcji,
- zmiany w relacjach czynników produkcji i efektywności gospodarowania,
- zmiany w zasobach ziemi i pracy.

Przeprowadzona analiza regionalnego zróżnicowania poziomu ekonomicznego gospodarstw chłopskich wykazała, że:

- 1) w Polsce występuje regionalne zróżnicowanie gospodarstw chłopskich pod względem produkcyjnym i dochodowym, przy czym po 1989 roku różnice regionalne w tym zakresie uległy dalszemu zwiększeniu;

- 2) w okresie 1989–1992 znacznie obniżyła się ekonomiczna efektywność zasobów i nakładów, a regionalne różnice między szybszym spadkiem dochodów niż produkcji pogłębiły się;
- 3) największy spadek produktywności i dochodowości zasobów i nakładów wystąpił w makroregionach o przewadze gospodarstw małych, o niskim poziomie uzbrojenia pracy oraz o mniej korzystnych cechach jakościowych czynnika pracy. Rolnicy w tych makroregionach charakteryzują się postawą bardziej wyczekującą i pasywną;
- 4) znacznie mniejszy spadek produkcji, dochodów i efektywności miał miejsce w makroregionach, w których gospodarstwa posiadały większy obszar i charakteryzowały się wyższym uzbrojeniem ziemi i pracy oraz korzystniej wyróżniały się w zakresie cech osobowych kierowników gospodarstw;
- 5) regionalne zróżnicowanie poziomu aktywności rolników w przystosowywaniu się do warunków rynkowych było stosunkowo małe.

M. Kozłowska

Przekształcenia strukturalno-własnościowe w PGR w aspekcie regionalnym

Przeprowadzono analizę dotychczasowych przekształceń własnościowych w PGR na terenie Polski Północno-Wschodniej na podstawie ustawy z 19 października 1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi skarbu państwa i zmianie niektórych ustaw (wraz z jej nowelizacją z grudnia 1993 roku). Ustawa ta nie uwzględnia jednak specyfiki poszczególnych regionów, w tym m.in.:

- udziału sektora państwowego w rolnictwie poszczególnych rejonów kraju;
- stopnia zadłużenia przedsiębiorstw rolnych i ich kondycji finansowej;
- możliwości znalezienia pracy przez dotychczasowych pracowników PGR.

Analizą objęto 3 województwa północno-wschodnie, w których udział ziemi znajdującej się w zarządzie PGR w ogólnej powierzchni UR był regionalnie zróżnicowany i wynosił: w woj. białostockim 3,8%, łomżyńskim 1,4% i suwalskim 33,1%. Restrukturyzacja rolnictwa państwowego na tych terenach jest dokonywana bardzo powoli i z ogromnymi trudnościami, wśród których na pierwszy plan wysuwa się brak nabywców mienia PGR, a dokładniej — nabywców z odpowiednim zasobem kapitału.

Najpoważniejszym zagrożeniem prywatyzacji PGR (w przypadku braku kontroli ze strony odpowiedniej polityki rolnej) jest groźba wystąpienia strukturalnego bezrobocia w rejonach o dominacji własności państwowej.

W związku z zasadniczymi trudnościami sprzedaży mienia PGR należy popierać dzierżawę majątku, oddawanie w powiernictwo (administrowanie) i inne formy użytkowania.

W sumie przekształcenia strukturalno-własnościowe w PGR, zwłaszcza w rejonie północno-wschodnim, są hamowane poprzez istotne trudności. Ich ograniczaniu i usuwaniu winna służyć polityka rolna państwa, odpowiednio zregionalizowana, ponieważ problemy, możliwości i warunki w tej dziedzinie są przestrzennie ogromnie zróżnicowane.

A. Kozuch

Uwagi o regionalnym zróżnicowaniu warunków gospodarowania w rolnictwie

Autor podjął próbę określenia warunków gospodarowania w rolnictwie z uwzględnieniem ich regionalnego zróżnicowania. Badania dotyczyły woj. siedleckiego, podzielonego na 6 mikroregionów produkcyjnych, wyodrębnionych na podstawie m.in. struktury użytków rolnych, struktury zasiewów oraz obsady bydła i trzody. Gleby w woj. siedleckim są na ogół słabej jakości, ubogie w składniki pokarmowe. Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wg IUNG), wynoszący dla Polski 66,6 pkt., kształtuje się w woj. siedleckim na poziomie 59,7 pkt., zaś w poszczególnych jego 6 wyżej wymienionych mikroregionach produkcyjnych waha się od 48,9 do 66,5 pkt.

Aż 45,8% powierzchni użytków rolnych woj. siedleckiego odznacza się mało korzystnymi bądź niekorzystnymi warunkami dla produkcji rolnej. O wynikach produkcyjnych uzyskiwanych na tej części użytków rolnych w dużym stopniu decyduje kultura gospodarowania i organizacja produkcji, stanowiące istotne czynniki różnicujące poszczególne regiony. Stwierdzono, że wykorzystanie warunków rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest niepełne, w szczególności nie są wykorzystane możliwości upraw roślin bardziej intensywnych. Intensywność organizacji produkcji rolniczej w gospodarstwach indywidualnych woj. siedleckiego jest przy tym przestrzennie znacznie zróżnicowana.

W wyodrębnionych 6 mikroregionach często występują obok siebie gminy o wysokiej i gminy o niskiej intensywności gospodarowania. Świadczy to o istnieniu poważnych rezerw rozwoju i intensyfikacji produkcji. Na ogół lepsze wyniki ekonomiczne osiągane są tam, gdzie podejmuje się produkcję pracochłonną, pozwalającą na pełniejsze wykorzystanie istniejącej siły roboczej. Dotyczy to głównie obsady trzody chlewnej, plonów ziemniaka oraz produkcji żywca i mleka.

Przeprowadzone badania wykazały, że w większości przypadków dominującą reakcją rolników woj. siedleckiego jest jednak dążenie do przetrwania niekorzystnej koniunktury poprzez ograniczenie zakresu przedsięwzięć produkcyjnych odpowiednio do pogarszającej się sytuacji na rynku. Nie można tego uznać za podstawę proefektywnościową i perspektywiczną. Regionalna polityka rolna państwa winna

dążyć do zmiany tego stanu m.in. przez odpowiednie preferencje kredytowe, rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, przekształcenia w sferze obsługi wsi i rolnictwa oraz finansowe — regionalnie zróżnicowane — wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

J. Lewandowski, B. Lewandowska, H. Runowski
**Możliwości rozwoju produkcji zwierzęcej
w północno-wschodnich rejonach Polski**

Obecnie w najtrudniejszej sytuacji ekonomicznej znaleźli się producenci rolni, gospodarujący na słabych glebach, położonych w mało korzystnych warunkach przyrodniczych. Takie warunki, ze szczególną ostrością, występują w północno-wschodnich rejonach Polski. W rejonach tych, o znacznym udziale gleb słabych i wysokim udziale trwałych użytków zielonych, produkcja zwierzęca jest niezbędnym działem gospodarstwa i może decydować o jego ekonomicznej efektywności i o poziomie dochodu rolniczego, gdyż trudno jest upatrywać wzrostu dochodów z typowej produkcji roślinnej. Dla poprawy efektywności produkcji zwierzęcej niezbędna jest jednak racjonalizacja gospodarki paszowej i żywienia zwierząt.

Autorzy przeprowadzili w tym zakresie badania w kilkudziesięciu wybranych gospodarstwach położonych we wschodniej części woj. białostockiego; badania dotyczyły lat 1988/89 — 1992/93. Większość gospodarstw indywidualnych w tym rejonie to — poza nielicznymi wyjątkami — gospodarstwa o niskich zasobach czynników produkcji oraz niskim poziomie produktywności i dochodowości.

Badaniami terenowymi objęto: czynniki produkcji rolniczej, organizację produkcji oraz wyniki ekonomiczne gospodarstwa (produkcję końcową). Stwierdzono, iż ogólna tendencja w nakładach materiałowych z zakupu wskazuje na ogromną ekstenzifikację produkcji i nastawianie się badanych gospodarstw na samoreprodukcję. Konsekwencją tego jest bardzo zła kondycja finansowa badanych rodzin rolniczych.

Badania wskazały na istnienie licznych możliwości i rezerw racjonalizacji produkcji zwierzęcej, jak:

- uzupełnianie własnych zasobów paszowych paszami wysokobiałkowymi z zakupu dla efektywnego wzrostu produkcji zwierzęcej;
- niedopuszczanie do powszechnie stwierdzonego błędu, jakim jest "niedożywianie" zwierząt (chodzi zwłaszcza o niedobór białka);
- zwiększanie roli nawożenia mineralnego na trwałych użytkach zielonych;
- niedopuszczanie do odchodzenia od specjalizacji w produkcji zwierzęcej.

A. Maksimczuk

Polityka rolna państwa a regionalne zmiany struktury agrarnej w latach 1980–1992 (na przykładzie województwa łomżyńskiego)

W całym powojennym okresie polityka rolna państwa w stosunku do rolnictwa indywidualnego była niekorzystna, w wyniku czego nadal mamy archaiczną strukturę gospodarstw. Polityka rolna nie tylko nie stymulowała procesów koncentracji w rolnictwie indywidualnym, pożądanym z punktu widzenia racjonalnego gospodarowania, ale wręcz hamowała naturalne tendencje do powiększania gospodarstw.

Przyszłość polskiego rolnictwa zależy od kierunków, jakie będą preferowane przez państwo. Polityka państwa powinna być zorientowana na przekształcenia strukturalne, przynoszące korzyści w dłuższej perspektywie. Tymczasem te przekształcenia dokonują się zbyt powoli, a rolnictwo w zasadzie pozostawiono samemu sobie.

Na tym tle autor dokonał analizy zmian struktury obszarowej gospodarstw indywidualnych w woj. łomżyńskim w latach 1980–1992 w porównaniu z tendencjami ogólnokrajowymi.

Rolnictwo woj. łomżyńskiego rozwija się w bardzo złożonych warunkach. Wprawdzie pod względem zasobów ziemi znajduje się w bardzo korzystnej sytuacji, ponieważ wskaźnik powierzchni UR/1 mieszkańca stawia je w rzędzie najzasobniejszych w ziemię województw w kraju, to jednak słabe warunki glebowo-klimatyczne utrudniają uzyskiwanie wyższych wyników produkcyjnych.

W okresie analizowanych 12 lat średnia wielkość gospodarstwa indywidualnego w woj. łomżyńskim systematycznie (choć powoli) wzrastała i w 1992 roku osiągnęła 9,3 ha UR (średnia w kraju 6,3 ha UR). Przy ogólnym spadku liczby gospodarstw w tym województwie o 8,9%, liczba gospodarstw największych (ponad 15 ha UR) wzrosła o 15,7%, zmniejszyła się natomiast liczba wszystkich pozostałych (tj. mniejszych od 15 ha), w tym liczba gospodarstw najmniejszych (do 2 ha UR) — najbardziej bo o 24,6%.

Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw indywidualnych, dokonane w woj. łomżyńskim (1980–1992), były wynikiem zmniejszenia się ich ogólnej liczby oraz przepływu ziemi z innych sektorów.

Polityka rolna państwa powinna te procesy wspierać, intensyfikować i przyspieszać.

F. Maniecki, T. Kondraszuk, H. Runowski, W. Ziętara **Możliwości i formy zagospodarowania gruntów** **wypadających z produkcji rolniczej**

Studium przeprowadzono na przykładzie Polski Północno-Wschodniej, tj. województw białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego. Wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej ujawniło — i na tym terenie — wszystkie słabości organizacyjne i społeczne państwowych gospodarstw rolnych. Nastąpiło gwałtowne pogorszenie sytuacji finansowej tych gospodarstw, a wiele gruntów wypadło z rolniczego użytkowania. Zdaniem autorów przesłanki gospodarowania w rolnictwie w tym regionie — to strategia proekologiczna (rolnictwo ekologiczne i zintegrowane) oraz ekstensyfikacja produkcji, nie wymagająca wysokich nakładów kapitałowych i sprzyjająca produkcji zdrowej żywności, która w powiązaniu z agroturystyką powinna stanowić podstawę ożywienia tych obszarów. Państwowe gospodarstwa rolne powinny być poddane restrukturyzacji i prywatyzacji. Zdaniem autorów mogą być wydzielone gospodarstwa od 200 do 600 ha, prowadzone przez rodzinę bądź niewielkie 2–3-osobowe grupy.

Proponuje się następujące kierunki gospodarowania:

- gospodarstwa bezinwentarzowe na glebach średnich i lepszych;
- gospodarstwa nastawione na chów bydła mięsnego systemem "mamkowym";
- gospodarstwa nastawione na produkcję żywca baraniego.

Przeprowadzono rachunki modelowe dla różnych kierunków produkcji i różnych wielkości obszarowych gospodarstw. Wykazano, iż w zasadzie istnieją szanse ponownego zagospodarowania gruntów, na których zaniechano produkcji rolniczej. Wymaga to jednak posiadania — przynajmniej w połowie — własnego kapitału niezbędnego do uruchomienia tego typu przedsięwzięć. Minimalne potrzeby kapitałowe w zależności od wyboru jednego z trzech proponowanych kierunków gospodarowania oceniono na 1–2 mld zł.

R. Przygodzka

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich na przykładzie **regionu północno-wschodniego**

Pojęcie wielofunkcyjnego rozwoju wsi sprowadza się do procesu tworzenia nowych miejsc pracy na terenach wiejskich, a tym samym do tworzenia potencjalnych źródeł dochodów dla ludności nierolniczej oraz rolniczej, nie znajdującej pełnego zatrudnienia w swoim gospodarstwie. Wielofunkcyjność należy zatem traktować jako koncepcję rozwoju obszarów wiejskich, wg której obok podstawowej funkcji tych

terenów, czyli funkcji rolniczej, powinno się rozwijać inne funkcje (np. leśną, turystyczną, usługową, wytwórczą).

Potrzebne jest opracowanie wariantowych modeli wielofunkcyjnego rozwoju dla gmin o różnych typach wynikających ze specyficznych uwarunkowań lokalnych.

Autorka — na tym tle — wyróżniła następujące determinanty wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w regionie północno-wschodnim, obejmującym omawiane 3 województwa (białostockie, łomżyńskie i suwalskie):

- położenie i zasoby przyrody (duża lesistość, znaczne zasoby obszarów o wybitnych walorach wypoczynkowych, niska na ogół jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej);
- infrastruktura wiejska (jedne z najniższych w kraju wskaźniki infrastruktury technicznej i społecznej, hamujące rozwój gospodarczy regionu);
- ludność, zasoby siły roboczej, bezrobocie (depopulacja obszarów wiejskich, a jednocześnie strukturalne bezrobocie, starzenie się ludności).

Proponowane kierunki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich regionu północno-wschodniego to m.in. funkcja rolnicza (np. zdrowa żywność), leśna (łącznie z przemysłem drzewnym) przetwórstwo rolno-spożywcze oraz funkcja rekreacyjna (w tym agroturystyka, lecznictwo sanatoryjne itp.).

Niezbędna jest w tym zakresie duża aktywność regionalna, lokalna i samorządowa, tworząca instytucjonalne i ekonomiczno-prawne warunki pobudzania przedsiębiorczości i przyciągania kapitału oraz wsparcie tej aktywności poprzez ogólnogospodarczą i społeczną politykę regionalną państwa.

A. Sadowski

Polityka rolna lat siedemdziesiątych na Białostocczyźnie i jej wpływ na obecną strukturę rolną

Jednym z ważniejszych elementów polityki rolnej lat siedemdziesiątych na Białostocczyźnie była koncepcja zagospodarowania istniejących i nowych zasobów Państwowego Funduszu Ziemi we wschodnim pasie woj. białostockiego poprzez uspołecznienie rolnictwa. Szacowano, że do 1990 roku w rękach PGR, RSP i KR znajdzie się ok. 65% UR tego obszaru. Był to ogromny program uspołecznienia "ściany wschodniej", oparty na kapitałochłonnym typie postępu technicznego. Postanowiono wówczas utworzyć kombinaty PGR w Dąbrowie Białostockiej, Krynkach, Michałowie i Bielsku Podlaskim; SKR w Sokółce, Kleszczelach i Siemiatyczach oraz RSP w Narwi. Wyżej wymienione kombinaty miały objąć ponad 219 tys. ha, tj. ok. 40% powierzchni użytków rolnych całego województwa. Plan ten realizowano aż do 1990 roku, mimo iż zmiany w gospodarce rozpoczęły się znacznie wcześniej. Na przykład w latach 1986–1990 powierzchnia UR we władaniu gospodarstw uspołecz-

nionych wzrosła o 10%, zaś — w wyniku zmian gospodarczych — w kolejnych 2 latach spadła aż o blisko 1/3. Doprowadziło to do wzrostu powierzchni gruntów PFZ o 40%. Grunty te (bardzo często nie zagospodarowane) skupione są we wschodnich gminach woj. białostockiego, w sześciu z nich udział PFZ w powierzchni użytków rolnych przekracza 15%, a w dwóch gminach (Czeremcha, Narewka) dochodzi do 25%.

O ile zachodnia część woj. białostockiego jest zaangażowana w pozytywny proces odmładzania rolnictwa poprzez przekazywanie gospodarstw następcom, to w części wschodniej są gminy, w których corocznie przekazuje się następcom zaledwie 1% gospodarstw. Na terenach wschodnich tego województwa w latach osiemdziesiątych wystąpiła wyraźna tendencja wzrostu liczby likwidowanych indywidualnych gospodarstw rolnych. Spadło zainteresowanie ziemią. Okazuje się więc, że tereny te są mało atrakcyjne rolniczo i występuje tu tendencja obumierania rolnictwa indywidualnego. W związku z tym problem "ściany wschodniej" z rolniczego punktu widzenia ciągle istnieje i jeżeli obecne tendencje się utrzymają, będzie przybierał na sile. Regionalna polityka rolna musi się tym problemem kompleksowo zająć.

M. Zaleski

Rolnictwo w regionie środkowego Pomorza — ziemia koszalińska i słupska, stan obecny i perspektywa na rok 2000–2010

Mimo iż lokalne warunki glebowo-produkcyjne nie są zbyt korzystne dla rozwoju produkcji rolniczej, to rolnictwo środkowego Pomorza — do końca lat osiemdziesiątych — odgrywało dużą rolę w gospodarce żywnościowej Polski. Był to rejon typowo rolniczy o wysokiej produkcji towarowej. Dominujące na tym terenie gospodarstwa państwowe dawały znaczącą produkcję towarową zbóż, ziemniaków, mięsa wieprzowego i wołowego oraz mleka.

Jednak w latach dziewięćdziesiątych sytuacja uległa bardzo istotnemu pogorszeniu. Przede wszystkim już w roku 1992 wystąpiło w gminach wiejskich masowe bezrobocie, a udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym stanowił w woj. koszalińskim 15,1%, a w woj. słupskim 18,7% (Polska 9,1%). Proces bezrobocia pogłębił się w 1993 roku i pogłębia się nadal. Bezrobotni występują głównie wśród załóg PGR, które popadły w ruinę zarówno produkcyjną, jak i finansową.

Wyposażenie rolnictwa regionu środkowego Pomorza w środki trwałe jest obecnie o 20–30% niższe niż średnio w kraju, a nakłady inwestycyjne niższe o 50–60%. Występuje dekapitalizacja gospodarstw, spadek produkcji, zmniejszenie jej opłacalności oraz wydajności pracy. Według szacunków autora 30% gruntów ornych oraz 50% łąk i pastwisk ziemi państwowej w wyżej wymienionym regionie leży odłogiem.

O gwałtownej ekstensyfikacji produkcji rolnej świadczy m.in. spadek nawożenia mineralnego w tym regionie z ok. 210 kg NPK/1 ha UR w 1989/90 do ok. 44 kg w 1991/92r., przy czym spadek ten dotyczy zarówno rolnictwa państwowego, jak i indywidualnego.

W efekcie wyżej wymienionej tendencji zmniejszyła się powierzchnia zasiewów, zbiory i plony głównych ziemiopłodów spadły, a produkcja zwierzęca wykazała totalny regres.

Niezbędna jest generalna zmiana polityki rolnej państwa, która by doprowadziła do ponownej intensyfikacji produkcji rolnej (również w tym regionie) i do odbudowania w latach 2000–2010 poziomu produkcji osiąganego tu w przeszłości.

J. Zarzecki

Przemiany strukturalne spółdzielni kółek rolniczych w regionie północno-wschodnim

Makroregion północno-wschodni był w przeszłości bardzo zaniedbany w zakresie funkcji spółdzielni kółek rolniczych dla rozwoju rolnictwa indywidualnego. Zmiany ogólnogospodarcze spowodowały dalsze nasilenie się dotychczasowych trudności. Na obszarze 3 województw regionu północno-wschodniego (białostockie, łomżyńskie, suwalskie) liczba SKR zmniejszyła się ze 111 (1990 r.) do 98 (1994 r.), a ich dostosowywanie się do nowej sytuacji gospodarczej odbywa się na zasadzie reprodukcji zawężonej. Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 21 SKR wskazują, że spada popyt na usługi maszynowe i transportowe, a SKR-y nie są konkurencyjne wobec innych usługodawców. Spółdzielnie kółek rolniczych — zdaniem autora — nieodwracalnie utraciły swój dotychczasowy charakter. Znajdują się w nich przeważnie niewielkie grupy ludzi, których podstawowym celem jest utrzymanie miejsca pracy. Ekonomiczne i emocjonalne więzi między rolnikami a tymi niewielkimi przedsiębiorstwami stopniowo zanikają. Spółdzielnie kółek rolniczych podejmują coraz częściej działalność gospodarczą, nie związaną z rolnictwem, która przynosi im dochody umożliwiające pokrywanie strat ponoszonych na usługach rolniczych.

Uzyskane w wyniku badań ankietowych przykłady niektórych spółdzielni świadczą, że dokonywane w nich zmiany strukturalne muszą być bardzo głębokie, aby spółdzielniom tym nie zagroziła upadłość.

* *
*

W sumie wyżej wymieniona konferencja w Supraślu stanowiła ważne i interesujące wydarzenie z dziedziny naukowej oceny regionalnej polityki rolnej w obecnych warunkach gospodarki rynkowej, a jej materiały zasługują na popularyzację.

Wykaz referatów przedstawionych na konferencji w Supraślu (13–14.06.1994)

Sekcja I: Regionalna polityka gospodarcza w warunkach wprowadzania gospodarki rynkowej

- Dyhdalewicz A., Michalczuk G.: Możliwości wykorzystania podatków jako instrumentów finansowych rozwoju regionu.
- Gaworecki W.: Turystyka jako czynnik gospodarki regionalnej.
- Gołaszewska U.: Bezrobocie w województwie białostockim na tle kraju (w marcu 1994 r.).
- Górka K.: Kształtowanie regionalnej polityki przemysłowej i ekologicznej.
- Horodeński R.: Dylematy polityki gospodarczej Polski.
- Kożuch B.: O potrzebie regionalnego zróżnicowania badań nad rozwojem spółdzielczości.
- Kupiec L.: Polityka regionalna w okresie transformacji ustrojowej.
- Poniatowicz M., Gołębiowska A., Truskolaski T.: Uwarunkowania i możliwości prowadzenia polityki regionalnej w województwie.
- Proniewski M.: Strategiczne kierunki polityki regionalnej w makroregionie Północno-wschodniej Polski.
- Różańska H.: Niektóre uwarunkowania zmian w dywersyfikacji przestrzennego zagospodarowania Polski.
- Sadowska-Snarska C.: Przemiany w strukturze zatrudnienia w okresie transformacji.
- Skrzypek A.: Sektor małych przedsiębiorstw a zróżnicowanie poziomu przestrzennego zagospodarowania kraju.
- Sulima E.: Wykorzystanie funduszu pracy na przykładzie województw: białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego.

Sekcja II: Regionalna polityka rolna w warunkach gospodarki rynkowej

- Gajewski J.: Regionalizacja polityki agrarnej państwa (na przykładzie północno-wschodniego regionu Polski).
- Klepacki B., Grontowska A.: Organizacja gospodarstw położonych na glebach lekkich w woj. białostockim.
- Koziół Z.: Regionalne zróżnicowanie wyników produkcyjnych i ekonomicznych gospodarstw chłopskich.
- Kozłowska M.: Przekształcenia strukturalno-własnościowe w PGR w aspekcie regionalnym.
- Kożuch A.: Uwagi o regionalnym zróżnicowaniu warunków gospodarowania w rolnictwie.
- Lewandowski J., Lewandowska B., Runowski H.: Możliwości rozwoju produkcji zwierzęcej w północno-wschodnich rejonach Polski.
- Maksimczuk A.: Polityka rolna państwa a regionalne zmiany struktury agrarnej w latach 1980–1992 (na przykładzie województwa łomżyńskiego).
- Maniecki F., Kondraszuk T., Runowski H., Ziętara W.: Możliwości i formy zagospodarowania gruntów wypadających z produkcji rolniczej (studium na przykładzie Polski Północno-wschodniej).
- Przygodzka R.: Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich na przykładzie regionu północno-wschodniego.
- Sadowski A.: Polityka rolna lat siedemdziesiątych na Białostocczyźnie i jej wpływ na obecną strukturę rolną.
- Zaleski M.: Rolnictwo w regionie środkowego Pomorza — ziemia koszalińska i słupska, stan obecny i perspektywa na rok 2000–2010.
- Zarzecki J.: Przemiany strukturalne spółdzielni kółek rolniczych w regionie północno-wschodnim.